

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

Ε.Π.Δ.Φ.Ε.Κ.Ε.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η “ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ,,

(Τὸ β' μέρος τοῦ Β' τόμου τῆς μελέτης «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἐποχὴ του» — β')

Ὁ ΠΡΟΛΟΓΟΣ. Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ Προλόγου τῆς Φλογέρας εἶναι ἡ συνοπτικὴ ἱστορία μιᾶς ἐθνικῆς στιγμῆς, τῆς στιγμῆς τοῦ μεγάλου ξεπεσμοῦ:

Σβυσμένες ὄλες οἱ φωτιές οἱ πλάστρες μέσ' στή Χώρα.

Ἔτσι, ξεχωρισμένος ὅπως στέκεται ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα τοῦ τραγουδιοῦ χωρὶς αἰτιολογία, συνοψίζοντας ὀλόκληρη πείρα, συμπυκνώνοντας πίκρα ἀπέραντη, ἀποφθεγματικός, ἀδυσώπητος στὴν ἐτυμηγορία του, θὰ μπορούσε, αὐτὸς μόνος, νὰ σηκώσῃ τὸ βάρος τῆς καταδίκης τοῦ καιροῦ. Ὅλες οἱ φωτιές, ὄλες οἱ δημιουργικὲς δυνάμεις, οἱ θελήσεις, τὰ νεῦρα, τὰ ὠραῖα νεῦρα ποὺ τανύουν τὶς ψυχές καὶ φτερώνουν τὰ φρονήματα, χαλαρωμένα. Ὁ Ποιητὴς εἶναι κατηγορηματικώτερος στὴν διαπίστωσή του. Λέγει: σ β υ σ μ έ ν ε ς οἱ φωτιές. Καὶ οἱ στίχοι ποὺ ἀκολουθοῦν δίνουν τὸ πικρὸ σχόλιο τῆς καταδίκης. Ὁλοῦθε παγωνιά καὶ στάχτη. Καμμιά πνοή, κανένα ζεστὸ ἀνάδομα ζωῆς:

Στὴν ἐκκλησιά, στὸν κλίβανο, στὸ σπίτι, στ' ἀργαστήρι,
Παντοῦ, στὸ κάστρο, στὴν καρδιά, τ' ἀποκαΐδια, οἱ
στάχτες.

Τὰ χέρια εἶναι παράλυτα, καὶ τὰ σφυριά παρμένα
καὶ δὲ σφυροκοπᾶ κανεὶς τ' ἄρματα καὶ τ' ἀλέτρια,
κ' ἡ φούχτα κάποιου ζυμωτῆ λίγο σιτάρι ἂν κλείσῃ,
δὲ βρίσκει τὴν πυρὴ ψυχὴ ψωμί γιὰ νὰ τὸ κάμῃ.

Κι ἀπὸ κατάκρυα χόβολη μεστή ἡ γωνιά, κι ἀκόμα
καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ γωνιά ποὺ τοῦ σπιτιοῦ ἡ καρδιά
εἶναι

κακοκατάντησε ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Κρίμα. Κρίμα.
Σκοτεινὸ ρέπιο κ' ἡ ἐκκλησιά, καὶ δίχως πολεμῆστρες
τὸ κάστρο, καὶ χορτάριασε κ' ἔγινε βοσκοτόπι.

Κι ὁ μέγας Ἔρωτας μακριά, καὶ εἶν' ἄβουλος ὁ ἀν-
τρας
κι ἄπραχτος, καὶ στὸ πλάϊ του χαμοσυρτὴ ἡ γυναῖκα
κυρὰ τῆς ἔχει τὴ σκλαβιά καὶ δοῦλο τῆς τὸ ψέμα.

Δὲν νομίζω νὰ χρειάζεται ἀνάλυση ἢ ἡ περικοπὴ τούτῃ ποὺ μαρτυρεῖ καλύτερ' ἀπ' ὅποιαδήποτε πολυσέλιδη ἱστορικὴ πραγματεία τὸ κατάντημα τοῦ ἔθνους μετὰ τὴ

συμφορὰ τοῦ '97. Μὰ νὰ ἡ μεγάλη*παρόρμηση:

τραγούδι τῶν ἡρώων! Ἐμπρός, τραγούδι τῶν ἡρώων!

Εἶναι παρόρμηση «εἰς ἑαυτὸν». Ὁ Παλαμᾶς στὰ 1902 — ὅπως σημειώνεται ἡ χρονολογία τοῦ τραγουδιοῦ — ἀρχίζει ν' ἀποκτᾶ συνείδηση τῆς ἀτομικῆς του ἐπιβολῆς¹ καὶ νὰ σταθεροποιεῖ τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ ποίησή του εἶναι προωρισμένη νὰ κρατήσῃ ρόλο ἀναγεννητικὸ μέσα στὴ θολὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐθνικῆς πτώσης. Ὁ Ποιητὴς, προπορευόμενος τοῦ πλήθους, ἐλπίζοντας πάντα στὴν ἀνάσταση τοῦ ἔθνους γιὰτὶ εἶχε τὴν πείρα τῆς μακραίωνος διαδρομῆς του, ὀραματιζόμενος τὸ ἴδιο ἐκεῖνο μέλλον ποὺ τραγουδοῦσε στὸν Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου, ποτισμένος ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς θέλησης καὶ τῆς ἐνέργειας ποὺ θεωροῦσε ἱκανὰ νὰ κεντρίσουν τὸ νωθρὸ σῶμα τοῦ λαοῦ καὶ ν' ἀφυπνίσουν τὸν πόθο τῆς ζωῆς καὶ πιστεύοντας πάντα στὴν Ποίηση, φανατικὸς τῆς θρησκείας τῆς πιστὸς καὶ λειτουργὸς συνάμα², μὰ κ' ἐμπνευσμένος προφήτης³, θὰ κάμῃ τὸ στίχο του κήρυγμα καὶ τὸ τραγούδι τοῦ ἐγερτήριου.

Ἐπικαλεῖται ὁ Ποιητὴς τὴν ἡρωικὴ Μοῦσα του — ποὺ εἶναι ἡ μόνη δημιουργικὴ σπῖθα ἀπάνω ἀπὸ τὴ στάχτη. Γνωρίζει πὼς θὰ εἶναι ἡ μοναχικὴ ζεστὴ ἀνάσα ἀπὸ τὴν παγωνιά τῶν γύρω καὶ γνωρίζει ἀκόμη πὼς ἡ μοῖρα τῆς εἶναι νὰ μείνῃ γιὰ καιρὸ — πόσο; — ἐρημικὴ, ὥσότου ἀχνοφέξῃ κάποια μακρυνὴ αὐγὴ, κι ὥσότου φησῆξῃ κάποια μεγαλοδύναμη πνοή.

Ἄπάνου ἀπὸ τ' ἀπόσταχτα, ἀναψε, ὦ φλόγα, λάμψε.
Κανένα χέρι δὲ θὰ ἴδῃς ἀπάνω σου ν' ἀπλώσῃ,

1. Βλέπε σχετικὰ τὸν α' τόμο ὅπου ἀναλύεται ἡ περίοδος τῶν τραγουδιῶν τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς. Εἶναι ἡ περίοδος ποὺ σταθεροποιεῖ τὴ συνείδηση τοῦ ἐγώ του καὶ τὴ συναίσθηση τῆς ἀναγεννητικῆς του ἀποστολῆς.

2. Ἡ ποίηση εἶναι γιὰ μένα τὸ μόνο πραγματικὸ στοιχεῖο γράφει στὴν Ποιητικῆ του (σελ. 111).

3. Ὅμως ἂν χρειάζεται τὸ μέτωπο τοῦ ποιητῆ νὰ τοῦ τὸ σφραγίσουμε μὲ μιὰ λέξη ποὺ νὰ μᾶς ξυπνᾷ ἀκέραιο τὸ νόημα τῆς ἀποστολῆς του, καμμιά λέξη δὲ θὰ ταίριαζε γιὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὴ λέξη: π ρ ο φ ῆ τ η ς. (Ποιητικῆ, σελ. 23).

νά θρέψη σε, νά ζεσταθῆ, νά πάρη ἀπ' τὸ θυμὸ σου,
νά σπείρη σε στὴν ἐκκλησιά, στὸν κλίβανο, στὸ
σπίτι,
νά ρε φωλιάση στὴν καρδιά, στὸ κάστρο, στ' ἀρ-
γαστήρι.
Φλόγα, ἐσὺ τότε ἀβοήθητη κ' ἔρμη ἐσὺ φλόγα, κρύ-
ψου,
καὶ κάμε τὴ μνημοῦρι σου τὴ στάχτη, καὶ μὴ σβύσης!
Γιατὶ θαρρῆ κάποιος καιρὸς, καὶ κάποια αὐγὴ θά
φέξη,
καὶ θά φυσήξῃ μιὰ πνοὴ μεγαλοδύναμη' ἀκού!

Τὴν ἀκούει ὁ Ποιητής. Καὶ τὴ βλέπει
νά καταφτάνει ἀπ' τὴν ἀνατολή, τὴ δύση,
ἀπὸ τὸ βοριᾶ, μὴν ἀπὸ τὰ μεσημέρια; Δὲν
ξέρει. Τὸ μόνο ποὺ ξέρει καθὼς ἐνατενί-
ζει τὸ μέλλον μὲ προφητικὴν ἐναίσθηση,
εἶναι πὼς θάρρῃ...

... καὶ μὲ τὸ πέρασμά της
μέγα καὶ θεῖο καὶ μυστικὸ κι ἀξήγητο, θά σκύψουν
οἱ κορφές ὄλες, οἱ φωτιές θά ξαναδώσουν ὄλες.
Στὴν ἐκκλησιά, στὸν κλίβανο, στὸ σπίτι, στ' ἀργα-
στήρι
στὸ κάστρο, στὴν καρδιά, παντοῦ, στ' ἀποκαΐδια,
ἀπρίλης!

Εἶναι ἡ ἐλπίδα τοῦ ξαναγεννημοῦ μὲ
τὴν ἀπαντοχὴ τῆς μεγαλοδύναμης πνοῆς
ποὺ θά φυσήξῃ ἀπὸ πέρα. Εἶναι τὸ σιφού-
νι τῆς ἰδέας ποὺ καρτερεῖ ὁ Ποιητής.
Ποιᾶς ἰδέας, δὲν λέει — ποτὲ δὲ λέει ὁ
Παλαμᾶς! Μὰ ἐδῶ ἐμεῖς δὲν εἶναι δύσκο-
λο νὰ τῆς δώσουμε περιεχόμενο καὶ μορ-
φή. Ἡ προσμονὴ τοῦ Ποιητῆ, ἐντοπισμένη
στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο, μορφοποιεῖ κατ'
ἀνάγκη αὐτὴ τὴν ἰδέα καὶ χρωματίζει τὴν
ἐκφρασὴ της. Νόμιμο εἶναι νὰ τὴ φαντα-
σθοῦμε πληθωρικὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια μιᾶς ἀ-
νάστασης ἀπὸ τὰ ταπεινὰ καὶ τὰ χθαμαλὰ
τῆς ὑπαρξης, γεμάτη ἀπὸ τὸν ζωτικὸ χυμὸ
τῆς ἐλευθερίας ποὺ λυτρώνει τὰ ἄτομα καὶ
τὰ σύνολα ἀπὸ τὰ πιεστικὰ δεσμὰ τῆς
πρόληψης καὶ τῆς κακομοιριάς τους, κινη-
μένη ἀπὸ ριπές μεγαλοδύναμες ποὺ ἐνε-
ργοποιοῦν τὰ ναρκωμένα μέλη καὶ ἀνασταί-
νουν τὴν ἀνοιξὴ ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀποκαΐδια.

Κι ὅταν τριγύρω σου οἱ φωτιές ἀνάψουν πάλε οἱ
[πλάστρες,
ξαναζωντάνεψε κ' ἐσὺ καὶ ρίξου, ὦ φλόγα, ὦ φλόγα,
καὶ κύλησε καὶ πέρασε στὰ διάπλατα τῆς χώρας,
καὶ στῆς ψυχῆς τ' ἀπόβαθα, καὶ πλάσε τα καὶ ζῆσ' τα.
γιομάτα ροδοκόκκινα παιδιὰ τὰ καρδιοχτύπια,
καὶ πλάσε τους καὶ ζῆσε τους κάποιους καημοὺς
[πατέρες,
καὶ κάποιες γνῶμες πλάσε τις καὶ ζῆσε τις μητέρες,
καὶ κάμε ἀδέρφια τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἔργα. Ἐμπρὸς
[τραγοῦδι!

Ἄπ' ὄλη τούτη τὴν προτροπὴ — προ-
τροπὴ «εἰς ἑαυτὸν» καὶ πάλιν — ποὺ κηρύ-
χνει τὴν ἀνάγκη τῆς συναισθηματικῆς ταύ-
τισης μὴ τὴν ὀμαδικὴ ψυχὴ, συγκρατοῦμε

τοὺς δύο ἀκροτελεύτιους στίχους ὅπου φα-
νερώνεται ἡ βαθύτατα ριζωμένη πεποίθη-
ση τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸν ἠθοπλαστικὸ ρό-
λο τῆς ποίησής του καὶ γιὰ τὴν ἐνεργο-
ποιό της ἀποστολή. «Κάμε ἀδέρφια τὰ ὄ-
νειρα καὶ τὰ ἔργα!» Ἡ Ποίηση-Πράξη, ὁ
Λόγος-Ἔργο! Μὰ πρὶν θά πρέπει ἡ ὀμαδι-
κὴ ψυχὴ νὰ γονιμοποιηθῆ ἀπὸ τὴ συνείδη-
ση τοῦ ἠρωικοῦ παρελθόντος της. Καὶ ὁ
Γιὸς τῆς Χήρας εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ θά
ψάλλῃ ἡ φλογέρα τοῦ Ποιητῆ.

* * *

Ο ΓΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ. Ὁ πρόναος, ἀπ' ὅπου
τὸ βαλαντωμένο ἀπὸ μεγάλα ὀράματα
βλέμμα ἀνυπομονεῖ νὰ εἰσδύσῃ στὸ χῶρο
τῶν δώδεκα στύλων ποὺ συγκρατοῦν τὸ
καθεδρικὸ χτίσμα. Μιὰ ἀπέραντη τοιχο-
γραφία ποὺ ἀπλώνεται σὲ μιὰν ὀλόκληρη
ἐποχὴ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας. Τὸ τρα-
γοῦδι, ἂν τὸ πάρη κανεὶς σὰν ἀνεξάρτητο
καὶ αὐτόνομο σύνθεμα, ἔχει τελειωμένη
ἀρχιτεχτονικὴ. Ἔχει, δηλαδή, ἀρχή, μέση
καὶ τέλος. Εἶναι ἓνα ἐπύλλιο μὲ σταθερὲς
ἀναλογίες. Ἡ εἰσαγωγικὴ θέση του στὴ
Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ τὸ προ-
κίξει μὲ προεκτάσεις ἀπέραντες. Μᾶς φα-
νερώνει τὸν ἥρωα ποὺ ἔμελλε νὰ γίνῃ ὁ
πυρῆνας μιᾶς δυναστείας, τῆς Μακεδони-
κῆς, ποὺ στὰ χρόνια της τὸ Βυζαντιακὸ
κράτος ἐγνώρισε τὴ λαμπρότερη περίοδο
τῆς ἀκμῆς του. Καὶ σὰν γιὰ καλοζυγια-
σμένην ἀντίθεση πρὸς τὴ θριαμβικὴν ἀνά-
μνησὴ μας ἀπὸ τῆς Ἱστορίας τὰ παραδο-
μένα, ὁ Ποιητῆς ἀνοίγει τὴν αὐλαία τῆς
ἐπικῆς του σκηνῆς στὴν ἀμέσως προηγού-
μενη περίοδο τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, πε-
ρίοδο καταισχύνης, καμάτου καὶ ἐσωτερι-
κῆς παρακμῆς. Ὁ Κρούμος εἶναι, βέβαια,
πεθαμένος μὰ στὴ χώρα του λυώνουν ἀκό-
μα οἱ σκλαβωμένοι ἀπὸ τὸν νικητὴ τοῦ Νι-
κηφόρου Βυζαντινοί. Ἡ ἱστορικὴ παράδο-
ση ἀναφέρει πὼς κάπου δέκα χιλιάδες ἔ-
συρε μαζί του, στὰ 813, μακρυὰ ἀπὸ τὰ
χώματά τους, ὁ τρομερὸς αὐτὸς πολέμαρ-
χος. Κι ἀνάμεσά τους, λέει ἡ ἴδια παρά-
δοση, αὐτὴν ποὺ ἐκμεταλλεύεται ὁ Ποιη-
τῆς, βρῖσκονταν κι ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακε-
δόνας, ὁ ἰδρυτῆς τῆς περιλαμπρῆς δυνα-
στείας, βρέφος ἀκόμα τότε, μὲ τοὺς γο-
νιούς του. Μὰ τώρα:

Ἐβγαλε διάτα ὁ Κρούταγος, τῆς Βουλγαριᾶς ὁ
[Τσάρος.
Δίνει στοὺς δούλους λευτεριά καὶ στοὺς ξενιτεμένους
δίνει πατρίδα.

Ἄπὸ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα τοῦ ποιήμα-
τος προκύπτει πὼς ἡ χρονικὴ ὀροθεσία
τῆς σκηνῆς πρέπει νὰ νοηθῆ γύρω ἀπὸ τὸ
833 μολονότι ἡ Ἱστορία τοποθετεῖ τὴν ἐ-
πιστροφὴ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Κρούμου
στὶς πατρίδες τους στὰ 837, ἐπὶ Πρεσιάμ,
ἑγγονοῦ τοῦ Κρούμου. Ὁ Παλαμᾶς μᾶς

λέει πράγματι πὼς οἱ σκλάβοι τοῦτοι «εἰκοσι χρόνους λυώνανε στ' ἄχαρα τὰ ξένα...» Τὸ περιστατικὸ τῆς αἰχμαλωσίας τους ἀνάγεται, ὅπως εἶδαμε, στὰ 813. Βέβαια ὁ Ποιητὴς δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀκριβολογεῖ ὅπως ὁ ἱστορικός, ὅμως τὸ τραγούδι κρατεῖ μὲ κάποιαν ἀξιοπαρατήρητη εὐλάβεια τὶς ἱστορικές χρονολογίες καὶ ρυθμίζεται ἀπ' αὐτές. Κατὰ τὴν ἱστορική παράδοση λ.χ. ὁ Βασίλειος στὰ 813, τὸν χρόνο τῆς αἰχμαλωσίας τῶν γονιῶν του, ἦταν νῆπιο ἑνὸς χρόνου. Ἡ ἐπιστροφή τῶν αἰχμαλώτων στὶς βυζαντινὲς χῶρες εἶχε ρυθμισθῆ ἀπὸ τὴ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ὁμοῦρ-Τάγ, γιοῦ τοῦ Κρούμου καὶ τοῦ Λέοντα τοῦ Ε'. Ὁ Θεόφιλος («στὴν Πόλη τώρα Θεόφιλος ὁ συνετὸς ὀρίζει») ἀνεβαίνει στὸ βυζαντινὸ θρόνο στὰ 829. Οἱ ἱστορικές αὐτές διευκρινήσεις, ἂν δὲν εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ ἕνα ποιητικὸ σύνθεμα ποῦ σκοπὸ του δὲν ἔχει νὰ μᾶς δώσῃ μὲ σχολαστικὴν ἀκρίβεια τὰ ἱστορικά περιστατικὰ ἀλλὰ νὰ μᾶς ἀναπλάσῃ μιὰν ἀτμόσφαιρα, βοηθοῦν ἀπὸ ἄλλη πλευρὰ στὴν πλαστικώτερη ἔκφραση τῆς εἰκόνας μὲ τὴν ἐπικουρία τῆς ἱστορίας. Κι ὁ Παλαμᾶς, μᾶς τὸ ἔδειξε συχνά, δὲν δουλεύει μόνον μὲ τὸν μῦθο· δουλεύει καὶ μὲ τὸ ἱστορικὸ ὕλικὸ ποῦ τοῦ προσπορίζουν οἱ ἐκτεταμένες μελέτες του. Τὸ εἰσαγωγικὸ τοῦτο προοίμιον γίνεται ἔτσι παραστατικώτατο καὶ συνάμα ὑπαινικτικώτατο. Θεμελιώνει ἀρνητικὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἥρωά του ποῦ μᾶς τὸ ἔδωσε πρὶν ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὁ ἱστορικός. Ὁ ἀναγνώστης ἀφομοιώνει τὴν πικρὴ τούτη περίοδο τῆς βυζαντινῆς παρακμῆς μὲ τοὺς στίχους ποῦ ἀκολουθοῦν τὴν ὑποβολὴ τῆς ντροπιασμένης ἐλευθερίας ποῦ μεγαλόδωρα χαρίζει στὰ θύματα τοῦ λυγισμένου μεγαλείου ὁ διάδοχος τοῦ θριαμβευτῆ:

Κοπαδιαστὰ περνᾶν ἀργά· καὶ οἱ δοῦλοι ἀργά καὶ οἱ ξένοι, πᾶνε. Ψηλάθε ἀπὸ θρονὶ ξαγναντευτῆς ὁ Τσάρος. Καὶ εἶναι γυναῖκες μὲ παιδιὰ καὶ μὲ ραβδιὰ γερόντοι, κι ἀπὸ τὸ βαρὺ φόρτωμα σκεβρώνεται καὶ γέρνει· λεβέντη μου ὁ καλόχτιστος ὁ τοίχος τοῦ κορμιοῦ σου, καὶ εἶν' ἡ παρθένα στὴ ντροπὴ καὶ στὰ ξεσκίδια μέσα. Πεῖνα περνᾶ καὶ δυστυχία καὶ γύμνια καὶ τρομάρα. Κι οἱ δλόδροσοι τῆς ὁμορφιάς ἀνθοὶ ἀπὸ τὸ λιοπύρι σκληρὰ καμένοι τῆς σκλαβιάς καὶ χαντροδουλετάδες οἱ ἀρχόντοι, παραλλάματα κι ἀπὸ τὴν κακοπάθεια.

Ἡ θλιβερὴ λιτανεία τῆς δυστυχίας περνάει κάτω ἀπὸ τὸ θρονὶ τοῦ κρούταγου καὶ εἶναι πομπὴ δραμάτων ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα τῆς βυζαντινῆς ζωῆς, ξεπεσμένης ἀπὸ τὰ παλιὰ μεγαλεῖα, γονατισμένης μπρὸς στὸ ξίφος τοῦ δυνατοῦ ποῦ χαίρεται τὴν κρυφὴν χαρὰ νᾶναι ἀρκετὰ δυνατὸς γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ μοιράζει τὴν ἄχαρη λευτεριά χωρὶς νὰ φοβᾶται κανέναν κίνδυνο.

Κι ὄλο περνᾶν, κι ὄλο περνᾶν οἱ σκλαβωμένοι ἐμπρός του,

καὶ πότε ἀναστενάζουνε καὶ πότε ἀχνογελᾶνε, καὶ σμίγουν πόνος τῆς σκλαβιάς κ' ἐλπίδα τῆς πατρίδας
μέσα στ' ἀνασιενάσματα καὶ μέσα στ' ἀχνογέλια.

Μπρός του περνᾶν καὶ γονατᾶν καὶ σκύβουν.
Μόν' ἕνας μπρός του σὺν περνᾶ, δὲ γονατᾶ, δὲ σκύβει.

Ὁ στίχος μᾶς σταματᾶ. Ὁρθώνει ἕναν ἥρωα. Κ' οἱ στίχοι ποῦ ἀκολουθοῦν μᾶς δίνουν τὸ ὠραῖο περίγραμμα ἑνὸς παλληκαριοῦ. Μὰ οἱ στίχοι τοῦ πλέκουν μιὰν ἐχρινὴ συμφωνία γύρω ἀπὸ τὴν εἰδὴ του. Μᾶς λέν ὅτι ἐξωτερικὸ καὶ εὐκολοπαρατήρητο προσφέρουν τὸ παράστημα καὶ ἡ μορφή του κι ὡστόσο μᾶς ἀνοίγουν ὀλιγονοιχτή τὴν πόρτα γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν ψυχὴ του. Τοὺς μεταφέρω τοὺς στίχους αὐτοὺς γιὰτὶ μᾶς δίνουν συνάμα ἕνα δείγμα τῆς ἀπαράμιλλης τέχνης τοῦ Παλαμᾶ νὰ μᾶς ἀνασταίνει ζωντανὰ πρόσωπα καὶ νὰ μᾶς ὑποβάλλει ὄλον ἐκεῖνο τὸν εἰδωλολατρικὸ θαυμασμὸ ποῦ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι παρακολουθεῖ τὰ πλάσματα τῶν μύθων, τῆς ἱστορίας, ἢ ἀπλούστατα, τῆς φαντασίας του. Εἶναι στίχοι ποῦ συνθέτουν μιὰ ζεστή, πλαστικὴ παρουσία, πληθωρικὴ σὲ κίνηση καὶ ψυχὴ:

Δράκος δὲν εἶναι στὸ κορμί, στὰ χρόνια δὲν εἶν' ἀντρας, ψὲς εἶταν ποῦ παιγνίδιζε μὲ τὰ παιγνίδια ἀγόρι· νάτος. Ψηλὸς καὶ ἀλύγιστος, κ' εὐγενικὸς καὶ ὠραῖος καὶ στρατοκόπος ξέγνοιαστος, λεβέντης γαυριασμένος, κ' ἡ φορεσιά του ἀρχοντικιά, κι' ἀγερινή του ἡ ὄψη, καὶ χρυσαῖτοι ὀλοτρόγυρα τοῦ σάκκου τοῦ κεντίδια. Τὸν ἀγναντεύεις, καὶ νογᾶς πὼς δὲ τὸ ξέρει ἐκεῖνος τὸ σκύψιμο τοῦ δουλευτῆ, καθὼς τὸ ξέρουν οἱ ἄλλοι, τὸν ἀγναντεύεις, καὶ νογᾶς, καθὼς ὀλόανθος εἶναι, πὼς δὲν τὸν ἤδρε πουθενά νὰ τὸν πυρώσῃ ὁ ἥλιος. Στοῦ ἡλίου τὴν πύρη δούλευαν γιὰ κείνον οἱ ἄλλοι κ' οἱ ἄλλοι καὶ φτωχοντόνουνταν γι' αὐτόν, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν πάντα ντυμένο στὰ λαμπριάτικα, καὶ σὰ νὰ καρτεροῦσαν ἀπ' αὐτόν καὶ τὸ κύλισμα τῆς πέτρας καὶ τὸ ἀνάστα. Στὴ λεβεντιά του πέτεται κι ἄς εἶναι μὲ τοὺς σκλάβους. Δὲ λὲς πὼς πάει στὸν τόπο του ραγιαῆς ἀπὸ τὰ ξένα, λὲς ἀπὸ πόλεμο γυρνᾶ καὶ θρόνος τὸν προσμένει. Μόνος αὐτὸς δὲ γονατᾶ, μόνος αὐτὸς δὲ σκύβει.

Ὁ ἀναγνώστης δὲ ζητεῖ περισσότερα. Εἶναι κιόλας δοσμένος ὀλόκληρος σ' αὐτόν ποῦ ὑψώνεται ἀπάνω ἀπὸ τὴ φυλὴ του, σαρκωτῆς μυστικῶν ὀνειρῶν, σύμβολο λευτεριάς, λεβέντης ἀδούλωτος, ἐλπίδα, χαρὰ κι' ἀπαντοχὴ ἑνὸς κόσμου ποῦ σκύβει γι' αὐτόν στὸ πικρὸ λιοπύρι τῆς σκλαβιάς γιὰ νὰ μείνῃ θριαμβευτῆς στὴν ὀλόανθη ἀνοιξή του, ντυμένος στὰ λαμπριάτικα, ψηλὸς

κι ἀλύγιστος κ' εὐγενικός καὶ ὠραῖος. Ἀπ' αὐτὸν περιμένει ὁ ραγιᾶς λαὸς «τὸ κύλισμα τῆς πέτρας καὶ τὸ ἀνάστα». Ἐἶναι τῆς χήρας ὁ ἀκριβογιός ὁ μονόκλωνος βλαστός...

Ξαφνίζεται ὁ βασιλιᾶς καὶ προστάζει νὰ τὸν φέρουνε μπροστά του. Κι ὁ Ποιητῆς περιγράφει τὴ βουβαμάρα καὶ τὴν τρομάρα τοῦ λαοῦ ποὺ ἄκουσε τὴν προσταγή τοῦ Κρούταγου. Ὁ Παλαμᾶς στοὺς στίχους ποὺ ἀκολουθοῦν θυμίζει τοὺς δημρικούς τρόπους ποὺ πρωτοδοκίμασε στὸν Ὕμνο τῆς Ἀθηνᾶς. Θαρρεῖ ὁ ἀναγνώστης πὼς ἡ μακρόσυρτη εἰκόνα ποὺ ξεδιπλώνεται σὲ ὀχτῶ στίχους εἶναι ξεκομμένη ἀπὸ κάποια ραψωδιὰ τῆς Ἰλιάδας ἢ τῆς Ὀδύσειας:

Σὰν ἔρθῃ ἀπὸ βροχόνερο μανιωμένο ποτάμι καὶ πλημμυρίση καὶ χύθῃ καὶ πελαγώσῃ ὁ κάμπος καὶ συνεπάρῃ τὰ δέντρα καὶ τὰ σπαρτὰ σκεπᾶσθαι ὀπόχει τὴν καλύβα του κατάμεσα τοῦ κάμπου ξυπνώντας νύχτα ἀνέλπιστα βουῖτό χαμοῦ γρικῆση καὶ δὲ μπορεῖ νὰ πάῃ μπροστά καὶ μήτε πάει καὶ πίσω, καὶ ἀχνίζει καὶ βουβαίνεται καὶ τρέμει καὶ ἀπομένει, — στοῦ λυτρωμοῦ τὴν πόρτα ὀμπρὸς ὄμοια ὁ λαὸς ὁ σκλάβος ἀχνίζει καὶ βουβαίνεται καὶ τρέμει καὶ ἀπομένει.

Πὼς νὰ μὴν τρέμει! Αὐτὸς ὁ πολυπνευμένος λαὸς τῶν σκλάβων ἔζησε τὴ δουλωμένη ζωὴ του μ' ἓνα μυστικὸ φτέρωμα στὴν καρδιά, ἔκρυβε στὴ ζαρωμένη, τὴν κυρτωμένη του ὕπαρξη ἓνα πελώριο ὄνειρο· ὄλο του ἢ ψυχὴ, ὄλο του ἢ ἀπαντοχὴ, ὄλο του τὸ αὐριο ἦταν τῆς χώρας τὸ μονόκλωνο βλαστάρι. Χωρὶς τὸ παλληκάρι ποὺ εἶναι ὁ ἀνθισμένος δρόμος τῆς στεγνῆς ζωῆς τους, ἢ ἐλευτεριά γι αὐτοὺς εἶναι δουλοσύνη. «Παρὰ μακριὰ του λεύτεροι, κάλλιο μαζί του σκλάβοι!»

Μὰ νοιώθει τώρα ὁ ἐπικός τὴν ἀνάγκη νὰ πάρῃ «τὸ μονοπάτι ἐνὸς καιροῦ πρωτῆτερου» γιὰ ν' ἀνιστορήσῃ τὰ γενεαλογικὰ τοῦ «Γιοῦ τῆς χήρας». Δὲν εἶναι μόνο ἢ λαχτάρα τοῦ ἀναγνώστη νὰ μάθῃ ὅσο γίνεται πιὸ πολλὰ γιὰ τὸ «προσκυνητᾶρι ἐνὸς λαοῦ» ποὺ ἐπιβάλλει τὸ πισωδρόμισμα στὴν «ἐπικὴ κιθάρα». Εἶναι καὶ τοῦ ἔπους οἱ ἀνάγκες ποὺ τὸ καλοῦν. Ὁ Ποιητῆς νοιώθει τὴν ὑποχρέωση νὰ μᾶς γνωρίσῃ τὸν ἥρωά του ποὺ θὰ περπατήσῃ κατόπιν ἀνετα μέσα στοὺς Δώδεκα Λόγους τῆς Φλογέρας. Καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ ποιήματος ἀλλωστε τὸ ἐπιβάλλει¹. Καὶ

μᾶς περιγράφει ὁ Ποιητῆς ὄχι τὴ γέννηση τοῦ παλληκαριοῦ ἀλλὰ κάποια μέρα—μεσημέρι—θερισμοῦ, στοὺς κάμπους τῆς ξενητεῖας, ὅταν ἡ ἐργατιά πασκίζει νὰ πάρῃ τὴν ἀνάσα τῆς κάτω ἀπὸ τὴ λαύρα τοῦ ἡλίου ποὺ πέφτει βέλος κάθετο στὴ φρυγμένη γῆ. Στὸ ρίζωμα μιᾶς δάφνης, κάτω ἀπὸ τὸ λιγνὸ τῆς Ἰσκιωμα, τὸ ἀγόρι τῆς χήρας—ἀρχόντισσα στὸν τόπο τῆς, τώρα, στὴ σκλαβιά, θερίστρα — κοιμᾶται τὸν ὠραῖον ὕπνο τῶν ἀγνωρῶν ψυχῶν. Μὰ ξάφνου, ἐκεῖ ποὺ ψηλώνει ὁ ἥλιος «κ' οἱ ἀχτίδες του κατάσταυρα τὸ ἀγόρι τῆς χτυπᾶνε» βλέπει

κάτι σὰ μέγα σύγνεφο ποὺ γοργοχαμηλώνει καὶ παίρνει καὶ ζυγιάζεται ἴσ' ἀπάνου ἀπὸ τὸ βρέφος, καὶ νὰ τὸ κρύψῃ πολεμᾶ καὶ νὰ τὸ πάρῃ τοῦ ἡλίου κοιμίζοντάς το πιὸ βαθιὰ στὴν πυκνεράδα τοῦ Ἰσκιου. Ξαφνιάζεται καὶ λαχταρᾶ καὶ ξεφωνίζει ἡ χήρα. Δὲν εἶναι μέγα σύγνεφο, δὲν εἶναι ἀχνοῦ μαυρίλα. Νάτος! αἰτὸς κυνηγητῆς, αἰτὸς καμαρομύτης, μὲ τὰ τετράπλατα φτερά, τὰ κλαδωμένα πόδια καὶ τὸ κορμὶ τὸ παρδαλό, τὸ κίτρινο, ἄσπρο, μαῦρο.

Ἐνας γέρος δουλευτῆς ποὺ κάτεχε ἀπὸ μάγια εἶπε τὸ μεγάλο λόγο: «ὄποιον Ἰσκιώση σταυραῖτός αὐτὸς θὰ βασιλέψῃ». Καὶ ἡ μάνα, σαστισμένη καὶ θαμπωμένη ἀπὸ τὰ προμαντέματα, θὰ σκύψῃ μὲ τρυφεράδα στὸ βλαστάρι τῆς γιὰ νὰ τοῦ τραγουδήσῃ τὸν πόθο τῆς καὶ τὴν εὐχὴ τῆς.

Κ' εἶταν ἐσὲ ὁ πατέρας σου χρυσοῦ δέντροῦ κλωνάρι, καὶ πέτρα ἐγὼ σκοταδερῆ κορώνας ἀγιασμένης. Αἶμα στίς φλέβες σου κρατᾶς ἀγιοκωνσταντινάτο. Τὸ δέντρο τῶν Ἀρσακιδῶν κλώνια κι ἀκόμα κλώνια σὲ δύση καὶ σ' ἀνατολὴ βασιλικά θὰ σπεῖρῃ.

(Ὁ Ποιητῆς μεταφέρει στὸ τραγούδι τοῦ τοῦς θρύλους ποὺ συνώδεψαν τὴν ἀνάρρηση τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοσ στὴ συμβασιλεία μὲ τὸν Μιχαῆλ τὸν Γ'. Ἡ ἱστορία χαρακτηρίζει ὄλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ δῆθεν βασιλικὴ καταγωγὴ τοῦ φτωχοῦ τέκνου τῶν ἀσημῶν δουλευτᾶδων τῆς Θράκης, μυθεύματα. Γιατὶ καμμιά ἱστορικὴ μαρτυρία δὲν ὑπάρχει ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Βασιλείου καταγόταν ἀπὸ τὸ βασιλικὸ γένος τῶν Ἀρσακιδῶν ἢ ὅτι ἡ μητέρα του ἦτανε βλαστάρι ἀπογόνων τοῦ Μεγάλου Κωσταντίνου. Μιὰ φορὰ οἱ αὐλοκόλακες εἶχαν ἐπινοήσῃ μὲ τοὺς θρύλους αὐτοὺς καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅπως λ.χ. ὅτι «ἀετὸς πολλάκις ἐθεάθη σκιάζων αὐτόν, νήπιον ὄντα, διὰ τῶν πτερύγων του» ἢ ὅτι «ταῖνια τις κοκκοβαφῆς παρὰ τὴν πρώτην ἔκφυσιν τῶν τριχῶν ἐωρᾶτο περὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ περὶ τὰ σπάργανα πορφύρια βάμματα...»).

Οἱ καρδιές οἱ μαραζωμένες ζωντάνεψαν μὲ τὰ ἐλπιδοφόρα προμαντέματα. Χαραυγὴ χαρᾶς ρόδισε μέσα στὸ νοῦ τοῦ ἀχαρου σκλάβου καὶ τὸ μάγεμα τοῦ φτερωτοῦ Ἰσκιου ἔστεκε γιὰ πάντα στὴν καρδιά του.

1. Ὑπενθυμίζω πὼς ἐξετάζω τὸ προλογικὸ τοῦτο τραγούδι σὰν ἀδιάσπαστο μέρος τοῦ ὅλου ἔπους καὶ παραβλέποντας σκόπιμα τὴν ἀδυναμία του. Ἄλλωστε ἡ τοποθέτησή του ἀπὸ τὸν Ποιητῆ στα προπύλαια τοῦ ἔργου του δημιουργεῖ γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ συνόλου προϋποθέσεις ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐβάραιναν στὴ σκέψη τοῦ Ποιητῆ στὴ συνθετικὴ σύμπλεξη τοῦ ἔπους του.

Ὁ Ποιητὴς μᾶς δίνει καὶ στὸ σημεῖο τοῦ-
το τὴν ἀκριβολογημένη ψυχολογία τῆς βυ-
ζαντινῆς ἐποχῆς. Μᾶς παρουσιάζει ἕναν
κόσμο ποὺ ζοῦσε μὲ τοὺς θρύλους, τὶς
μαντικές καὶ τὰ μυστικά ὄραματα ποὺ λί-
κνισαν ἄλλωστε τὸ γένος σ' ὄλη τὴ μα-
κρυνὴ διαδρομὴ του, ἀπὸ τοὺς αἰῶνες τῆς
ἀκμῆς ὡς τὰ χρόνια τῆς πιδ μαύρης δυσ-
τυχίας. Κανένας, ἴσως, εὐρωπαϊκὸς λαός,
ὅσο ὁ ἑλληνικὸς, δὲν ὕφανε τόσο στενὸ τὴν
ὑπαρξή του μὲ τὸν θρῦλο καὶ μὲ τὴν παρά-
δοση. Σὲ κανένα λαὸ τὰ προμαντέματα
καὶ οἱ προφητικοὶ οἰωνοὶ δὲν ἄσκησαν τό-
σο ἀποφασιστικὴ ἐπιρροή ὅσο στὸ ἔθνος
τὸ δικό μας. Εἶναι κάτι ἐντελῶς διαφορε-
τικὸ ἀπὸ τὴ δεισιδαιμονικὴ πρόληψη ἢ τὴ
μαγγανεία. Ὁ θρῦλος σαρκώνεται σὲ μᾶς
μὲ τὴ δύναμη τῆς ἱστορίας κι ἄσκει γοη-
τευτικώτερη, παρά ἐκείνη, ἐπιβολή. Τοῦτα,
ἀναντίρρητα, δὲν εἶναι μόνο τῆς ἐθνικῆς
ψυχολογίας γνώρισμα. Ὅμως ἡ γοητεία
τῆς πίστεως ποὺ θεμελιώνεται μέσα μας ἀ-
μετακίνητη ἀπὸ περιστατικὰ ποὺ φαίνον-
ται νὰ ἔχουν κάποιαν ἀνερμήνευτη σχέση
μὲ τὴν πορεία τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ
παίρνουν στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ σημασία
προφητικῶν οἰωνῶν, ἐρρῦθμισε καὶ ρυθμί-
ζει ἀκόμη, ὡς ἕνα βαθμὸ, τὴν πραγματι-
κότητα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Στὶς ἐποχὲς
τῆς ἐθνικῆς δυστυχίας οἱ οἰωνοὶ καὶ τὰ
προμαντέματα εἶναι τὸ στήριγμα τῆς ψυ-
χῆς τοῦ γένους. Ἡ δύναμή τους ριζώνεται
ἀδιασάλευτη γιατί συμφωνοῦν κατὰ κανό-
να μὲ τοὺς μύχιους πόθους τῆς φυλῆς ποὺ
τοὺς δυναστεύει ἢ ἐξωτερικὴ ἐναντιότητα.
Ὁ Βασιλεὺς ὁ Μακεδόνας, ὁ Γιὸς τῆς χή-
ρας, ἀπὸ τὸ λίκνο του εἶχε τὴν ἱερὴ σφρα-
γίδα τοῦ ἐκλεχτοῦ τῆς Μοίρας.

Κ' ἔτσι ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή κι ἀπὸ τὴ μέρα κείνη
τὸ νιὸ τὸν εἶχαν νόμισμα καὶ τότε προσκυνοῦσαν.

Ἔτσι, ἀφοῦ τελειώσῃ ὁ Ποιητὴς τὴν
ἀναδρομὴ τούτη στὰ γενεαλογικὰ τοῦ ἡ-
ρωᾶ του, ξαναπιάνει τὸ νῆμα τῆς ἀφήγη-
σῆς του. Ὁ Κρούταγος ἀφοῦ ρωτήσῃ τὸ
ἀτίθασο παλληκάρι γιὰ τὰ γονικὰ καὶ τὴν
πατρίδα του, τὸν καλεῖ νὰ μείνῃ στὸ πα-
λάτι του, «παιδόπουλο δικό του, νὰ τοῦ
βαστᾶ τὴ βέργα του, τ' ἄρματα νὰ τοῦ
ζῶναι, νὰ τὸν βοηθᾶ στὸ ντύσιμο, νὰ τοῦ
σελλῶναι τ' ἄτι καὶ νᾶχει, μὲ τὸν τρόπο τοῦ-
το, περίσσια τ' ἀγαθὰ, καντάρια τὸ χρυσάφι».

Κι' ἀκολουθεῖ ἡ περήφανη ἀπόκριση τοῦ
μονόκλωνου βλαστοῦ. Παλάτι δικό του εἶ-
ναι ὅπου τὸ χῶμα εἶν' ἀσκλάβωτο — κι'
ὄντας τοῦ τύχει ἄρματωσιὰ τὴ ζῶναι τοῦ
κορμιοῦ του. Κι' ὁ Κρούταγος, λιοντάρι αὐ-
τός, χαίρεται τὸ λιονταρόπουλο. Τοῦ δίνει
τὴ λευτεριά καὶ τὸν ἀφίνει νὰ γυρίσῃ στὴ
μᾶνα του καὶ στοὺς δικούς του.

Καὶ στὸ σημεῖο τοῦτο ὁ ὀμηρίδης ποιη-
τῆς θυμᾶται καὶ πάλι τοὺς τρόπους τοὺς
ποιητικούς τοῦ μεγάλου προγόνου:

Σάν ἀγριέψη ἢ θάλασσα καὶ σηκωθῇ ἢ φουρτούνα
καὶ τὸ καράβι πάη κ' ἢ ξέρα τρίψαλο τὸ κάμη
κ' οἱ ταξιδιώτες μαζῶχτοῦν ἔρμοι σὲ μιά βαρκούλα

καὶ φέρνονται καὶ δέρνονται μερόνυχτα καὶ πᾶνε
καὶ μίαν ἀπέραντη ἐρημιὰ μαύρου νεροῦ τοὺς τρώη,
κ' ἔξαφνα, ἀπάντεχα, βαθιὰ λευκὸ πανὶ ἀντικρύσουν
ποὺ ὄλο σαλεύει, ἀνοίγεται κ' ἔρχεται καὶ σιμώνει,
δὲ χαίρονται τέτοια χαρὰ, μὲ τέτοιο δὲ μεθᾶνε
μεθύσι, δὲν τὰ δέρνουνε τὰ γῦρο τους μὲ τέτοιο
βουῖτὸ πανηγυριώτικο, τὰ χέρια δὲν ὕψωνουν
πρὸς τὰ οὐράνια ὀλόκαρδα, δὲν τραγουδᾶν τὴ νίκη,
σάν τὴ βοῆ καὶ τὴ χαρὰ καὶ τὴ γιορτὴ τοῦ κόσμου
ποὺ ὁ νιὸς τοῦ ξαναδόθηκε, ποὺ νίκησε ὁ λεβέντης.

Καὶ τότε ἀκούσθη ἕνα πουλί «κρυμμένο
σ' ἕνα δέντρο» — «σάν τόσα πουλιὰ τοῦ
δημοτικοῦ τραγουδιοῦ» παρατηρεῖ ἔξυπνα
ἕνας κριτικὸς¹ — νὰ δραματίζεται τὰ
μελλόμενα καὶ νὰ τὰ κελαῖδῃ μ' ἀνθρώπι-
νὴ λαλιά. Οἱ στίχοι θυμίζουν τὴν ἀπλότη-
τα τῶν δεκαπεντασύλλαβων τῶν δημοτι-
κῶν τραγουδιῶν καὶ γενικὰ ὁ προφητικὸς
τους τόνος μὲ τὶς φραστικὲς ἐπαναλήψεις
καὶ τὸν ἐρωτηματικὸ κι' ἀποκριτικὸ τουστρό-
πο τοὺς φέρνει σιμότερα στὴ λαϊκὴ μουσα.

Ψὲς ποὺ γλυκοκοιμήθηκα μέσ' στ' ὄνειρό μου τί εἶδα;
Τῆς Πόλης εἶδα τὸ ἱερό, τὸ μέγα τὸ Παλάτι,
καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ παλατιοῦ κατάμεσα ἕνα δέντρο,
δέντρο κυπαρισσόδεντρο, χρυσᾶ εἶταν τὰ κλαδιὰ του,
χρυσᾶ τὰ φύλλα του, χρυσὴ καὶ ἡ ρίζα καὶ ἡ κορφή
του,
καὶ στὴν κορφή καθότανε περήφανος λεβέντης,
γεια σου χαρὰ σου, γιέ μου ἐσύ, τῆς χήρας τὸ καμάρι!
Περηφανέψου, Ἄνατολή, καὶ ζηλοφτόνα Δύση,
Κ' ἐσύ Κωνσταντινούπολη, βάλε τὰ γιορτερά σου,
Γένος μακεδονίτικο φυτρώνει καὶ καρπίζει,
βλαστοὺς καὶ παραβλάσταρα ξαπλώνει βασιλιάδες,
κ' εἶναι τῆς χήρας τὸ παιδί τὸ πρωτοβλάσταρό του.
Ἄνοίγει καὶ ἡ Χρυσόπορτα διάπλατη καὶ προσμένει
τοὺς βασιλιάδες νὰ διαβοῦν μὲ τίς χρυσὲς κορῶνες.
Σκίστε τὴ γῆ καὶ μέσα της κρυφτῆτε ντροπιασμένοι,
Σαρακηνοὶ καὶ Νορμανδοὶ καὶ Βούργαροι καὶ Ροῦσοι!

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἐπικὴ ἀφήγηση τοῦ
προλόγου τῆς φλογέρας. Ὁ ἀναγνώστης
ποτίζεται μὲ τὸ νερὸ μιᾶς πηγῆς ποὺ με-
γαλώνει, δὲ σβύνει, τὴ δίψα. Κι' ὡστόσο,
καθὼς εἶπα καὶ πρὶν, τὸ ἐπεισόδιο εἶναι
τελειωμένο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀρχιτε-
χτονικῆς του. Ὁ Μακεδόνας, ἰσκιωμένος
ἀπὸ τὰ πλατιά φτερά τοῦ σταυραητοῦ,
πορεύεται τὸ στρατὶ τῆς δόξας. Καὶ ἡ
ἱστορία, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, ξεπρο-
βάλλει ἀπὸ κάποια πτυχὴ τῆς ποιητικῆς
πορφύρας ποὺ ἀπλώνεται στὸ παράστημα
τοῦ γενάρχη τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας
γιὰ νὰ μᾶς θυμίσῃ πὼς ἀρχίζει ἀπὸ τὴ
δυνατὴ του τὴ φύτρα ἕνα δέντρο βασιλικὸ
καρπερὸ σὲ ἀνθρώπους καὶ σὲ ἔργα. Καὶ
νοιώθουμε σύγκαιρα τὸ σφιχταγκάλιασμα
τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ἔργων ποὺ ἀνθῆσαν
στὴ γονιμώτερη γιὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνό-
τητα στιγμή τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας.

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐρχόμενο)

1. Ὁ κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος. Βλ. Τὰ Πρό-
σωπα καὶ τὰ Κείμενα, Γ'. Κωστῆς Πα-
λαμᾶς σελ. 134.

